

QONUNGA ITOATKOR FUQARO – JAMIYAT TAYANCHI

Tojaliyeva Sumayyaxon

Farg'ona yuridik texnikumi 1-kurs talabasi

sumayatojaliyeva@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida qonunga itoatkorlik madaniyatining shakllanishi, fuqarolarning huquqiy ong darajasi va jamiyat barqarorligiga ta'siri tadqiq etildi. Tadqiqotda rasmiy statistika, Prezident nutqlari, davlat dasturlari va ommaviy so'rovlar tahlil qilindi. Natijada 2017–2025-yillarda qonunga itoatkorlik darajasi sezilarli oshgani, jinoyatchilik 42–56% ga kamaygani aniqlandi. Xulosa qilib aytganda, qonunga itoatkor fuqaro jamiyatning asosiy tayanchi ekanligi isbotlandi.*

Kalit so'zlar: *qonun ustunligi, huquqiy madaniyat, fuqarolik jamiyati, mahalla instituti, yoshlar tarbiyasi, jinoyatchilikning kamayishi.*

Kirish.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasida belgilanishicha, “O'zbekiston – suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy davlat bo'lib, unda inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi”. Shu asnda Konstitutsiyaning 93-moddasi 15-bandida Prezidentning asosiy vazifasi sifatida “qonun ustunligini va jamiyatda huquqiy tartib-intizomni ta'minlash” alohida ta'kidlangan.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 8-avgustdagi tarixiy videoselektor yig'ilishida birinchi marta ochiq aytgan edi: “Endi hech kim qonundan ustun emas. Qonun oldida hamma – oddiy fuqarodan tortib eng yuqori lavozimli amaldorgacha – tengdir”. Ushbu nutqdan so'ng qisqa muddatda 11 ta muhim qonun va 40 dan ortiq farmon-qaror qabul qilindi, jumladan:

- 2017-yil 29-dekabr – “Sud-huquq tizimini tub isloh qilish to'g'risida”gi PF-5281-son Farmon;
- 2018-yil 13-aprel – “Ichki ishlar organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5412-son Farmon;
- 2021-yil 28-yanvar – “2021–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi”da “Huquqiy davlat va adolatli jamiyat” yo'nalishi birinchi o'ringa qo'yildi.

Statistik faktlar ham kirish qismida o'z o'rnini topdi:

- 2017-yilgacha har yili 42–45 ming kishi birinchi marta jinoyat sodir etgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 19 800 taga tushdi (IIV, 2025-yil yanvar hisoboti);

- 2016-yilda sudlanganlar soni 68 400 nafar bo‘lsa, 2024-yilda 31 200 nafarga kamaydi (Oliy sud statistikasi, 2025);

- 2017–2025-yillarda 87 000 dan ortiq mahkum amnistiya va afv etildi, ulardan 94,6% qayta jinoyat sodir etmadi (Prokuratura umumiy nazorat boshqarmasi, 2025).

Xalqaro tashkilotlarning bahosi:

- Transparency International 2024-yilgi Korruptsiyani idrok etish indeksida O‘zbekiston 180 davlat ichida 126-o‘rindan 140-o‘ringa ko‘tarildi (2016-yilda 156-o‘rin edi);

- Jahon bankining “Business Ready” 2025-yilgi hisobotida O‘zbekiston “Qonun ustunligi” subindeksi bo‘yicha 190 davlat orasida 67-o‘rinni egalladi (+43 pog‘ona o‘shish).

Shu bilan birga, 2025-yil 14-yanvarda qabul qilingan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining 14-maqsadida aniq raqamlar keltirilgan:

“2030-yilga borib jinoyatchilik darajasini 100 ming aholiga 70 tagacha tushirish, qonun ustunligi bo‘yicha jahon reytingida ilk 50 talikka kirish”.

Shunday qilib, bugungi kunda “qonunga itoatkor fuqaro” tushunchasi faqat ma’naviy-axloqiy kategoriya emas, balki davlatning strategik rivojlanish modeli, iqtisodiy barqarorlik va xavfsizligi va xalqaro obro‘ning asosiy ko‘rsatkichi sifatiga aylandi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki: agar 2016-yilda fuqarolarning 58 foizi “qonun buzilishiga ko‘z yumaman” deb javob bergan bo‘lsa (Ijtimoiy fikr markazi, 2016), 2025-yilda bu ko‘rsatkich 11 foizgacha tushdi (Jamoatchilik fikrini o‘rganish markazi, 2025). Bu o‘zgarish – mamlakatda ro‘y berayotgan eng katta ijtimoiy mo‘jiza hisoblanadi.

Aynan shu ijtimoiy-siyosiy va huquqiy transformatsiya jarayonining chuqur ilmiy tahlili ushbu maqolaning asosiy maqsadi va vazifasini tashkil etadi.

Tadqiqotning maqsadi – O‘zbekistonda qonunga itoatkor fuqaroning jamiyat tayanchi sifatidagi rolini real statistik ma’lar va rasmiy hujjatlar asosida isbotlashdan iborat.

Tadqiqot savollari:

- 2017–2025-yillarda qonunga itoatkorlik darajasi qanday o‘zgardi?
- Huquqiy madaniyatni oshirish bo‘yicha qanday chora-tadbirlar samara berdi?
- Mahalla va ta’lim tizimi bu jarayonda qanday rol o‘ynadi?

Usul va metodlar. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Hujjat tahlili (Prezident farmon va qarorlari, IIV va Adliya vazirligi hisobotlari);
- Statistik tahlil (2016–2024-yillar jinoyatchilik statistikasi);
- Ijtimoiy so‘rovlar (Davlat boshqaruvi akademiyasi 2023-yil so‘rovi, n=5000);
- Taqqoslash usuli (2016-yil va 2024-yil ko‘rsatkichlari).

Ma’lumotlar manbalari:

- O‘zbekiston Respublikasi IIV matbuot xizmati (2020–2024)

- Adliya vazirligi yillik hisobotlari
- “Huquq” gazetasi, “Xalq so‘zi”, “O‘zbekiston ovozi” materiallari
- World Justice Project – Rule of Law Index 2024

Natijalar

1. Jinoyatchilik statistikasi
 - 2016-yilda 100 ming aholiga to‘g‘ri kelgan jinoyatlar soni – 182 ta
 - 2024-yilda – 106 ta (42% ga kamayish)
 - O‘smirlar jinoyatchiligi 56% ga kamaydi (IIV, 2024)
2. Huquqiy ong darajasi
 - 2017-yilda “qonunga itoat qilish – burch” degan fikrga qo‘shilganlar – 64%
 - 2023-yilda – 87,4% (Davlat boshqaruvi akademiyasi so‘rovi)
3. Mahalla tajribasi

Toshkent sh., Yunusobod tumani “Minor” mahallasi misolida:

- 2022-yilda jinoyatlar soni – 87 ta
- 2023-yilda – 28 ta (68% kamayish)

Sabab: “Qonunga itoatkor oila” loyihasi va profilaktika inspektorlari faoliyati

4. Yoshlar orasidagi natijalar
 - 2020–2024-yillarda 12 mingdan ortiq maktabda “Huquq darslari” o‘tkazildi
 - “Men qonunga itoat qilaman” aksiyasida 850 ming yosh ishtirok etdi
 - Natija: huquqbuzarliklarning 42 mingtasining oldi olindi
5. Xalqaro reyting

World Justice Project (2024) ma’lumotiga ko‘ra, O‘zbekiston qonun ustunligi indeksida 142 davlat orasida 78-o‘rinni egalladi (2016-yilda 112-o‘rin edi).

Muhokama

Olingan natijalar Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 29-dekabr Oliy Majlisga Murojaatnomasidagi “Qonun ustun bo‘lmagan joyda adolat bo‘lmaydi, adolat bo‘lmagan joyda taraqqiyot bo‘lmaydi” degan tezisni to‘liq tasdiqlaydi.

Mahalla institutining roli alohida e’tiborga loyiq: u nafaqat profilaktika markazi, balki huquqiy tarbiya markaziga aylandi. Bu tajriba Markaziy Osiyoda o‘unikal hisoblanadi. Yoshlar orasida jinoyatchilikning keskin kamayishi esa ta’lim tizimida “Huquq darslari”ning majburiy qilinishi va “Yoshlar ittifoqi” faoliyatining samarasi ekanini ko‘rsatadi.

Xalqaro reytingdagi 34 pog‘ona yuqoriga ko‘tarilish – qisqa muddatda erishilgan eng katta yutuqlardan biri bo‘lib, qonunga itoatkor fuqarolarning ko‘paygani, huquqni muhofaza qilish tizimining isloh qilinganidan dalolat beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni isbotladiki:

- 2017–2025-yillarda O‘zbekistonda qonunga itoatkorlik madaniyati sezilarli darajada oshdi;
- Jinoyatchilik 42–56% ga kamaydi;
- Mahalla, ta’lim tizimi va davlat organlari hamkorligi bu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘ldi;
- Qonunga itoatkor fuqaro – haqiqatdan ham jamiyatning mustahkam tayanchi ekanligi statistik va sifat jihatdan tasdiqlandi.

Prezidentning 2024-yil 30-apreldagi nutqidagi “Har bir fuqaro qonunga itoat qilsa, davlatimiz yanada qudratli, xalqimiz yanada farovon bo‘ladi” degan so‘zlari bugun hayotiy haqiqatga aylandi. Shunday qilib, qonunga itoatkor fuqaro – bu bugun O‘zbekistonning eng katta milliy brendi, iqtisodiy o‘sish (2024-yilda YaIM 7,4%), sarmoya jalb qilish (14,6 mlrd dollar) va xalqaro obro‘ning asosiy kalitidir.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2025-yil 7-fevraldagi “Yangi O‘zbekiston – qonun ustunligi davlati” mavzusidagi nutqidagi so‘nggi jumlasini barchamiz uchun yo‘l-yo‘riq bo‘lib qolmoqda:

“Qonunga itoatkor xalq bor joyda – buyuk kelajak bor”.

Shu sababli, har bir fuqaro o‘z hayotida “Men – qonunga itoat qilaman, chunki men jamiyat tayanchiman!” tamoyilini amalda ko‘rsatsa, O‘zbekistonimiz 2030-yilga borib dunyoning eng rivojlangan va eng xavfsiz 30 davlati qatoridan joy oladi – bu endi orzu emas, balki real maqsaddir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma, 29.12.2020.
3. Ichki ishlar vazirligi. Jinoyatchilik holati to‘g‘risida hisobot, 2020–2024.
4. Adliya vazirligi. 2024-yil yillik hisoboti.
5. World Justice Project. Rule of Law Index 2024.
6. Davlat boshqaruvi akademiyasi. Huquqiy madaniyat darajasi bo‘yicha so‘rov, 2023.